

Życiorys Aleksandra Labudy

Aleksander Labuda urodził się 9 sierpnia 1902 roku w Mirachowie (k. Kartuz), gdzie też ukończył 7-oddziałową, niemiecką, katolicką szkołę podstawową. Przyjacielem Aleksa z czasów szkolnych był Jan Trepczyk¹ – jego późniejszy towarzysz we wspólnych działaniach społecznych na rzecz Kaszubów. Ojciec Labudy był listonoszem, matka prowadziła karczmę w Mirachowie, zmarła jednak w 1904 roku, po czym ojciec sprzedał karczmę i ożenił się ponownie. Rodzina przeprowadziła się do sąsiedniej miejscowości – Stryszej Budy, gdzie kupili gospodarstwo rolne. Z obu małżeństw Aleks miał 9 rodzeństwa. W jego domu mówiono po kaszubsku, sprawy urzędowe załatwiano w języku niemieckim, z językiem polskim spotkał się dopiero w ramach przygotowań do I Komunii w kościele w Sianowie. Znajomość polskiego rozwijał podczas kursów doksztalających w Mirachowie i Miechucinie po I Wojnie Światowej, mając 16 lat.

W 1920 roku wstąpił do Państwowego Seminarium Nauczycielskiego Męskiego w Kościerzynie, gdzie poznał przedstawicieli ruchu Młodokaszubów, m.in. ks. Leona Heykę². Po zdaniu egzaminu w 1923 roku rozpoczął pracę jako nauczyciel w szkole w przygranicznej wówczas Lini. Przez kolejne cztery lata angażował się w działania miejscowego oddziału Towarzystwa Powstańców i Wojaków, z którego w 1927 roku został wydalony za "*wygłaszanie poglądów komunistycznych i antyklerykalnych*", po czym przeniesiono go karnie do małej szkoły w Zelewie (gm. Luzino). W 1928 roku poznał dr Aleksandra Majkowskiego³, ta znajomość utwierdziła Labudę w przekonaniu o odrębności narodowej i językowej Kaszubów. W tym samym czasie został posądzony o wspieranie Niemców i separatyzm⁴, w wyniku czego w 1929 roku przeniesiono go do pracy w szkole w Skąpem (koło Torunia).

18 sierpnia 1929 roku wraz z dr Aleksandrem Majkowskim i Janem Trepczykiem zwołali nauczycieli z Kaszub do Dworu Kaszubskiego⁵ w Kartuzach, celem założenia Zrzeszenia Regionalnego Nauczycieli Kaszubów. Przebieg spotkania był bardzo burzliwy, głównie za sprawą wywieszenia na masztach dwóch kaszubskich flag – jednej z godłem, drugiej czarno-złotej, co spotkało się z ostrą reakcją kartuskiego wicestarosty, Leona Paźniewskiego⁶. W czasie interwencji

- ¹ **Jan Trepczyk** – kaszubski działacz, pisarz i muzyk, autor hymnu Kaszubów, "*Zemia rodno*", ur. 22.10.1907 w Stryszej Budzie (k. Mirachowa), założyciel Zrzeszenia Regionalnego Kaszubów, od 1927 r. nauczyciel w Miszewie (k. Żukowa), w 1934 r. karnie przeniesiony do Wielkopolski do pracy w szkole w Rogoźnie i następnie w Thukawach, gdzie pracował do połowy 1940 roku, w czasie wojny służył w Wehrmachcie, później dołączył do Armii Andersa we Włoszech, po wojnie zamieszkał w Wejherowie, gdzie pracował jako nauczyciel muzyki, dzięki jego staraniom powołano Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej w Wejherowie oraz Festiwal Pieśni o Morzu, zm. 03.09.1989 w Wejherowie, tam też został pochowany.
- ² **ks. Leon Heyke** – kaszubski poeta i działacz, ur. 10.10.1885 w Bieszkowicach (k. Wejherowa), współtwórca Koła Kaszubologów na WSD w Pelplinie (1908 r.), uważany za jednego z najważniejszych Młodokaszubów, choć sam dystansował się od działań założonego w 1912 r. w Gdańsku Towarzystwa Młodokaszubów, w czasie I Wojny Światowej był kapelanem polowym i sanitariuszem, w latach 1920-1935 pracował w Państwowym Seminarium Nauczycielskim Męskim w Kościerzynie, początkowo krytykował Zrzeszcistów za głoszone przez nich teorie o odrębności narodowej i językowej Kaszubów, co zmieniło się po śmierci A. Majkowskiego, za sprawą Zrzeszcistów, F. Marszałkowskiego, sam zaczął pisywać do Zrzeszy, symbolicznym spotkaniem pojednawczym ks. L. Heyke i Zrzeszcistów były prymicje jednego z przedstawicieli tej grupy, ks. Franciszka Gruczy, 06.06.1939 r. w Gowidlinie, po wybuchu II Wojny Światowej został aresztowany przez Niemców i rozstrzelany 16.10.1939 r. w Lesie Szpęgawskim, jego symboliczny grób znajduje się w Kielnie (gm. Szemud)
- ³ **dr Aleksander Majkowski** - kaszubski poeta i działacz, autor kaszubskiej epepei narodowej "*Žěcé ě przigòdë Remusa*", ur. 17.07.1876 w Kościerzynie, w 1901 r. ukończył studia medyczne w Zurychu, w 1912 r. założył Towarzystwo Młodokaszubów w Gdańsku, pracował jako lekarz w Gdańsku, Kościerzynie i Sopocie, w tym ostatnim założył Muzeum Kaszubskie w 1913 r., w czasie I Wojny Światowej pełnił służbę w wojsku pruskim jako lekarz na terenie Polski, Rumunii i Francji, po wojnie działał w komisji wytyczającej granicę polsko-niemiecką, miał być delegatem Kaszubów w Wersalu, jednak decyzją Naczelnej Rady Ludowej został zatrzymany w kraju, w 1921 r. zamieszkał w Kartuzach, gdzie był szanowanym lekarzem, wycofał się z działań politycznych i skupił na pracy literackiej oraz na spotkaniach z młodymi Kaszubami, w 1928 r. był współzałożycielem Zrzeszenia Regionalnego Kaszubów, zm. 10.02.1938 w Kartuzach, gdzie został pochowany.
- ⁴ prawdopodobnie chodziło o utrzymywanie kontaktów z **Antonim Tatulińskim** - ur. 02.03.1869 w Krotoszynach (war-maz), kierownik szkoły w Lini w latach 1893-1920, wspólnie z A. Labudą działali w lińskim Tow. Powst. i Woj., gdzie mieli propagować pomysł zbrojnego zajęcia zachodnich ziem kaszubskich aż po Słupsk, a po zamachu majowym w 1926 r. - posądzeni byli o dążenie do powstania oddzielnego państwa kaszubskiego; w 1928 r. został posłem na sejm II RP z listy mniejszości niemieckiej z okręgu gdyńskiego, zm. 29.01.1959 w Ellerbruch (Dolna Saksonia)
- ⁵ budynek z XVIII wieku przy ul. Gdańskiej, dawniej hotel rodziny Rompskich, po II Wojnie Światowej m. in.: Centrum Kultury i Biblioteka gm. Kartuzy, obecnie Klub Integracji Społecznej i Centrum Usług Społecznych
- ⁶ **por. Leon Paźniewski** – ur. 29.10.1901 w Lipnie (kuj-pom?), wicestarosta Kartuz i por. Kom. Pow. w Kartuzach w latach 1928-

policji, mającej rozkaz usunięcia kaszubskich chorągwi, Jan Trepczyk zdecydowanie zadeklarował: *"To są chorągwie nasze, kaszubskie. Tych chorągwi nie damy usunąć, chociażby się nam o nie bić przyszło z całą policją kartuską. Symbole kaszubskie mają prawo bytu na ziemiach kaszubskich."*⁷ Ostatecznie obok flag kaszubskich zawieszono flagę polską, co załagodziło sytuację. Na pamiątkę tych wydarzeń Kaszubi od 2012 roku, 18 sierpnia obchodzą Święto Flagi Kaszubskiej. Działacze zebrani w Kartuzach na wniosek dr Aleksandra Majkowskiego powołali **Zrzeszenie Regionalne Kaszubów**, które miało być otwarte nie tylko dla nauczycieli z Kaszub, ale także dla wszystkich osób chcących przeciwdziałać dyskryminacji Kaszubów przez władze centralne II RP oraz neutralizować niemiecką propagandę kierowaną do Kaszubów. Członków organizacji określano mianem Zrzeszińców.

Rok później Labuda porzucił posadę nauczycielską pod Toruniem i wrócił na Kaszuby, aby zaangażować się w pracę na rzecz kaszubskiej kultury. W 1930 roku wraz z kartuskim działaczem, Alfonsem Cierockim⁸, wydał broszurę *"Czy Kaszubi są Polakami?"*, na której zamieścił własne słowa: *"Droga do morza prowadzi przez serca Kaszubów"*. W sobótkową noc 1931 roku w Dobrzewinie (gm. Szemud) zorganizował przedstawienie obrzędowe *"Ścinanie Kani"* według przygotowanego przez siebie scenariusza. Było to jedno z pierwszych przedstawień tego dawnego, pogańskiego obrzędu kaszubskiego, które obecnie w czasie nocy świętojańskiej prezentuje się w różnych miejscach na całych Kaszubach. W latach 1933-39 Zrzeszińcy wydawali pismo **Zrzesz Kaszëbskô**, w którym głosili odrębność kaszubskiego narodu i języka kaszubskiego oraz sprzeciwiali się centralizacji II RP i obsadzaniu stanowisk państwowych na Pomorzu przez ludzi z głębi kraju. Władze II RP na Pomorzu, a w szczególności kartuski starosta Jerzy Czarnocki⁹, poglądy te uznały za separatystyczne, pismo wielokrotnie cenzurowano, konfiskowano, na Labudę nakładano kary grzywny, został karnie wysiedlony z Kartuz, a koniec końców skazano go na 2 lata aresztu, w tym dodatkowo w zawieszeniu na 3 lata. W 1937 roku, pod odbyciem kary, Labuda wstąpił do Polskiego Związku Zachodniego i podjął pracę w Urzędzie Skarbowym w Toruniu.

10 lutego 1938 roku zmarł dr Aleksander Majkowski, kilka dni później w Kartuzach odbył się jego uroczysty pogrzeb. Zrzeszińcy okryli trumnę swego ideowego ojca flagą z Gryfem, którą niespełna 10 lat wcześniej wywiesili na spotkaniu założycielskim ZRK. Po złożeniu trumny do grobu Labuda sięgnął po flagę i na głos złożył przysięgę (w oryginale po kaszubsku): *"Nad prochami sp. umarłego, dr Aleksandra Majkowskiego, kaszubskiego, duchowego rycerza, przed Bogiem w Trójcy Przenajświętszym, przysięgam w imieniu Zrzeszińców na tę Flagę, na Czarnego Gryfa, że zgodnie z wolą i życzeniem Umarłego straż będę trzymać nad nieskazitelną narodową myślą w sprawie kaszubskich trzeciego pokolenia¹⁰ – do końca mego życia. Tak mi dopomóż Bóg!"* Po pogrzebie Zrzeszińcy zatrzymali flagę z Gryfem, która od tamtej pory nazywana jest **Stanicą Zrzeszińców** i używana jest podczas uroczystości pogrzebowych ważnych działaczy kaszubskich. Zrzeszińcy zadbali także o przyznanie żonie i dzieciom Majkowskiego rządowego, *"dożywotniego zaopatrzenia wyjątkowego"*, a później o wydanie dwóch najważniejszych dzieł Majkowskiego: *"Historii Kaszubów"* i *"Žëcégò ě przigòdów Remùsa"*.

1933, po ujawnieniu w 1933 r. kilkuletnich praktyk kierownika kartuskiej szkoły, Józefa Jasińskiego, polegających na seksualnym wykorzystywaniu nieletnich uczennic, na wniosek wojewody pomorskiego, Stefana Kirtiklisa został karnie przeniesiony do przygranicznych Baranowicz (dziś miasto w Białorusi), więcej tutaj: <https://kaszebsko.com/uploads/Kirtiklis%20V.pdf>

7 źródło: http://kaszebsko.com/herb_godlo_flaga

8 **Alfons Cierocki** – ur. 25.03.1906 r. w Starej Hucie (k. Kartuz), założyciel Zrzeszenia Regionalnego Kaszubów, w 1934 r. skazany na miesiąc aresztu (w zawieszeniu na dwa lata) i grzywnę za artykuł opublikowany w Zrzeszy: *"Inspektor szkolny w Kartuzach usuwa obrazy świętych ze sali szkolnej. Obraz Matki Boskiej „szpeci” klasę."*, przed II Wojną Światową studiował prawo w Warszawie, później pracował w polskim konsulacie we Włoszech, w 1940 r. został aresztowany przez hitlerowców w Austrii, zginął w maju 1943 r. w KL Dachau.

9 **Jerzy Czarnocki** - starosta kartuski w latach 1933-37, urodzony w Naczy w pow. słuckim (obecnie teren Białorusi), przez Zrzeszińców uważany był za wroga Kaszubów, jeden z pierwszych skazanych w tzw. procesach starościńskich z 1937 r. za defraudację pieniędzy publicznych na Pomorzu; więcej tutaj: <https://kaszebsko.com/uploads/Kirtiklis%20IV.pdf>

10 trzecie pokolenie – Zrzeszińcy uważali się za trzecie pokolenie świadomych narodowo Kaszubów, po budzicielu Kaszubów, dr Florianie Ceynowie i po Młodokaszubach.

Po tych wydarzeniach Aleksander Labuda ubiegał się o pracę w toruńskim oddziale Polskiego Radia, ostatecznie jednak wrócił do nauczania w szkole, w toruńskiej dzielnicy Podgórz. Na polu kaszubskim skupił się na opracowaniu zasad pisowni języka kaszubskiego i stworzeniu słownika polsko-kaszubskiego, które udało mu się wydać za własne pieniądze w Toruniu w nakładzie 1000 sztuk tuż przed wybuchem II Wojny Światowej. 900 sztuk zostało spalonych przez hitlerowców po wkroczeniu do Torunia, około 100 sztuk Labuda zdażył rozesłać do znajomych, kilka sztuk ocalało do dziś. Władze III Rzeszy skierowały go do pracy w niemieckiej szkole w Mirachowie, którą przed laty sam ukończył. Na początku 1941 roku otrzymał ostrzeżenie od znajomego Niemca, o prowadzonym dochodzeniu w sprawie przynależenia Labudy do Polskiego Związku Zachodniego oraz radę, aby uniknąć aresztowania poprzez ochotnicze wstąpienie do Wehrmachtu. Do gestapo wpłynął też anonimowy donos na Labudę, który w mirachowskiej karczynie miał głośno powiedzieć (po kaszubsku): "*Hitler jest głupi jak owca i musi przegrać wojnę.*" Labuda poszedł za radą znajomego i wstąpił do Wehrmachtu¹¹, przeszedł przeszkolenie wojskowe w Szczecinku i Bydgoszczy, przydzielono go do służby w zaopatrzeniu w Jugosławii, a później w Grecji. We wspomnieniach pisał o tym, że wykorzystywał swoją służbę do wspierania prowiantem miejscowych partyzantów. Wspominał także, że w czasie wojny udało mu się otrzymać przepustkę i przyjechać do Mirachowa, gdzie w mundurze Wehrmachtu udał się do bunkra TOW Gryf Pomorski, "Ptasia Wola", gdzie razem z kaszubskimi partyzantami wziął udział we mszy. W 1943 roku na Krecie trafił do niewoli angielskiej, skąd ostatecznie trafił do Szkocji, a tam wstąpił do Armii Andersa.

Środowisko Zrzeszeńców po wojnie skupiło się na organizacji **I Kongresu Kaszubskiego**, który przeprowadzono w dniach 12-13 stycznia 1946 roku w Wejherowie. Mimo wcześniejszych utrudnień w kwestii organizacji Kongresu ze strony władzy, w spotkaniu wzięli udział przedstawiciele władzy państwowej i wojewódzkiej, a także delegacje Kaszubów z różnych części Kaszub, w tym także Słowińcy, łącznie kilkaset osób. Organizatorzy z Janem Rompskim¹², Brunonem Richertem¹³ i ks. Franciszkiem Gruczą¹⁴ na czele domagali się zagwarantowania wyższych stanowisk urzędowych na Pomorzu dla Kaszubów, powołania organizacji, która miałyby skupiać Kaszubów z obu stron przedwojennej granicy i szczególnej troski o zgermanizowanych

11 po latach zarzucano mu, że przed wstąpieniem do Wehrmachtu na ochotnika miał z własnej woli podpisać przynajmniej III niemiecką listę narodową, Labuda zarzekał się jednak, że listy nigdy nie podpisał; do wojska miał dostać się dzięki łapówce w postaci krowy i produktów gospodarczych (masła, mleka, jaj i innych). Sprawa ta do dziś wzbudza najwięcej kontrowersji i nie została rozstrzygnięta. Być może listy nie podpisał, skroto do wojska zgłosił się na początku 1941 roku, czyli jeszcze przed wprowadzeniem rozporządzenia o Niemieckiej Liście Narodowej (04.03.1941). Nigdy też nie znaleziono dokumentu potwierdzającego podpisanie przez niego volkslisty – wykorzystywanie takich dokumentów po wojnie były częstą praktyką na Kaszubach, dzięki której SB poprzez szantaż pozyskiwało nowych współpracowników pośród kaszubskich działaczy, a do takich Labuda nie należał.

12 **Jan Rompski** – kaszubski poeta, dramaturg i działacz społeczny, ur. 08.12.1913 w Kartuzach, do jego rodziny należał Dwór Kaszubski, w którym założono Zrzeszenie Regionalne Kaszubów – był jednym z założycieli organizacji, późniejszy szwagier Jana Trepczyka, w czasie II Wojny Światowej należał do TOW "Gryf Pomorski", osadzony w KL Stutthof, po wojnie mieszkał w Toruniu, gdzie pracował jako etnograf, w 1964 wstąpił do PZPR, zmarł 30.12.1970 w Toruniu, pochowany w Kartuzach, niedaleko grobu A. Majkowskiego.

13 **Brunon Richert** – kaszubski działacz i dziennikarz, ur. 24.11.1921 w Wejherowie, w 1939 r. założył Wojskową Organizację Młodzieży Narodowej na Kaszubach, po II Wojnie Światowej redaktor naczelny Zrzeszy, od lutego 1949 r. współpracował z UB, latem tego samego roku wyjechał na południe Polski, w 1963 r. aresztowany przez SB za nadużycia finansowe, zaoferował pomoc przy opracowaniu kaszubskich działaczy, jego zeznania obciążły szczególnie A. Labudę, członkom ruchu kaszubskiego przyznał się do współpracy z SB, która zakończyła się 1967 r., później wielokrotnie zmieniał miejsce zamieszkania, w 1980 r. został prezesem oddziału ZKP w Władysławowie, z którego usunięto go z powodu problemów z przedstawieniem sprawozdania finansowego, od połowy lat 80. mieszkał w Mściszewicach (gm. Sulęcyno), gdzie zmarł 14.11.1989 r. i został pochowany.

14 **ks. Franciszek Grucza** – kaszubski działacz i pisarz, tłumacz Pisma Świętego na kaszubski, wychowawca kaszubskiej młodzieży, ur. 19.11.1911 w Pomieczynie (gm. Kartuzy), w 1933 r. wstąpił do WSD w Pelplinie i rozpoczął współpracę z pismem Zrzesz Kaszëbskô, w czerwcu 1939 r. przyjął święcenia kapłańskie, we wrześniu został osadzony w starogardzkim areszcie, dzięki pruskim dokumentom opuścił areszt i został mianowany proboszczem w Gowidlinie, współpracował z TOW "Gryf Pomorski", w 1942 r. zmuszono go do podpisania volkslisty, 21.06.1944 osadzono go w KL Stutthof, w styczniu 1945 r. w Kczewie (gm. Przdokowo) uciekł z marszu śmierci, w 1946 r. został proboszczem parafii NSPJ w Sopocie, 1966 r. doprowadził do papieskiej koronacji figury Matki Boskiej Sianowskiej – Królowej Kaszub, 20.10.1984 w Wygodzie (gm. Stężyca) odprawił pierwszą mszę po kaszubsku, rok później wydał książeczkę do nabożeństwa "Mszô swiätô w jãzëku kaszëbsczim", w 1991 r. wydał kaszubskie tłumaczenie czterech Ewangelii, które przedstawił na II Kongresie Kaszubskim 12-14.06.1992 w Gdańsku, zmarł jako ostatni Zrzeszeńca, 23.04.1993 w Sopocie, gdzie został pochowany.

Kaszubów (w tym Słowińców), aby zapobiec ich wyjeżdżaniu za Odrę. Aleksander Labuda wspierał organizację Kongresu korespondencyjnie, gdyż dopiero 19 lipca 1946 roku wrócił z emigracji powojennej na Kaszuby, podejmując posadę nauczyciela w Będargowie (gm. Szemud). Już w 1946 roku Urząd Bezpieczeństwa zaczął gromadzić dane o Zrzesznięcach, m. in.: w ramach spraw o kryptonimach "*Mafia*" i "*Działacze*". Zrzesznięcy zaangażowali się wówczas w wybory do Sejmu Ustawodawczego (19 stycznia 1947 roku), do których wystawili **Listę Ziemi Kaszubskiej** – w dniu wyborów władze wycofały listę z większości lokali wyborczych, w wielu miejscach głosy oddane na kandydatów tej listy unieważniono, a mimo to oficjalnie zdobyli prawie 13 tys. głosów, co przyniosło im przegraną. Do jesieni 1947 roku Labuda publikował na łamach odświeżonego czasopisma **Zrzesz Kaszëbskô**, na łamach którego Zrzesznięcy wyrażali coraz większe rozczarowanie sytuacją na Kaszubach po Kongresie i wyborach, co spotkało się z reakcją władzy komunistycznej i zamknięciem redakcji. Labudę przeniesiono wówczas do pracy w szkole w Częstkwowie (gm. Szemud), prawdopodobnie za opublikowany felieton poświęcony Bierutowi i Stalinowi¹⁵. Wpłynął też na niego donos o krytykowaniu Stalina na głos w autobusie PKS.

18 listopada 1947 roku Labuda wziął ślub z Jadwigą Kreft, z którą doczekał się siedmiorga¹⁶ dzieci. W 1954 roku przeniósł się do Tłuczewa (gm. Linia), gdzie przez kolejne 7 lat prowadził szkołę. 28 października 1956 roku w Gdyni Zrzesznięcy założyli **Zrzeszenie Kaszubskie**¹⁷, w działania którego Labuda angażował się przez kolejne lata. Organizacja miała być wypełnieniem postanowień I Kongresu Kaszubskiego. Tego samego roku Zrzesznięców zaczęły inwigilować nowopowstałe Służby Bezpieczeństwa. Labuda pracował także nad nowym "*Słowniczkiem kaszubskim*"¹⁸, który udało się wydać w nakładzie 2000 sztuk w 1960 roku.

W grudniu 1960 roku Służby Bezpieczeństwa przeprowadziły rewizję w domach Zrzesznięców: A. Labudy, J. Trepczyka, J. Rompskiego, S. Bieszka¹⁹ i F. Marszałkowskiego²⁰, po której rozpoczęły nagonkę oskarżając ich o działania separatystyczne i współpracę z Niemcami. Temat podchwycił jeden z członków Zrzeszenia Kaszubskiego, prof. Andrzej Bukowski²¹, który zarzucał Labudzie nacjonalizm, szowinizm, separatyzm, antysemityzm, przedwojenną współpracę z niemieckim badaczem F. Lorentzem²² oraz służbę w Armii Andersa. Największym jednak

15 prawdopodobnie chodziło o felieton pt. "Knaga", opowiadający o tym, jak Stalin podarował Bierutowi w Moskwie krowę niechęcą przekroczyć polskiej granicy, wobec czego Bierut miał dostarczać dla niej pożywienie, a Stalin zgodził się ją regularnie doić.

16 najstarsza córka, Mirosława, zmarła w wieku niespełna 4 lat; kolejne dzieci to: Dagomira, Wartysław, Ratybor, Miłoslawa, Bogusława i Jaromira.

17 18 października 1964 roku organizację połączono ze Zrzeszeniem Kociewskim, w wyniku czego powstało Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie.

18 wydany nakładem Państwowych Zakładów Wydawnictw Szkolnych, opatrzone przedmową naukową Hanny Popowskiej-Taborskiej i Zofii Topolińskiej.

19 **Stefan Bieszk** – kaszubski poeta i działacz społeczny, ur. 23.07.1895 w Fryburgu Badeńskim (Badenia-Wirtembergia), ukończył studia filologiczne w Poznaniu, po I Wojnie Światowej został nauczycielem w Chojnicach, włączył się w działania ZRK i Zrzeszy, w 1934 r. przeniesiono go karnie do Zamościa, po II Wojnie Światowej zamieszkał w Chełmnie, wykładał grekę i łacinę na WSD w Pielplinie, zmarł 18.07.1964 w drodze pomiędzy Charzykowami a Chojnicami, pochowany w Chełmnie.

20 **Feliks Marszałkowski** – kaszubski działacz i poeta, ur. 07.08.1914 w Kartuzach, związany ze Zrzeszeniem Regionalnym Kaszubów, publikował na łamach Zrzeszy, został spadkobiercą dorobku literackiego A. Majkowskiego i J. Karnowskiego, przyjaźnił się także z ks. L. Heyke, w czasie II Wojny Światowej pracował jako droźnik kolejowy w Kartuzach, w 1947 r. był jednym z inicjatorów utworzenia Muzeum Kaszubskiego w Kartuzach, po wojnie publikował dzieła Młodokaszubów na łamach Zrzeszy i Pomeranii, w 1977 r. zadebiutował jako poeta, organizator i juror konkursu recytatorskiego "Rodnô Mòwa" w Chmielnie, zmarł 21.01.1987 w Bydgoszczy, pochowany w Kartuzach, niedaleko A. Majkowskiego.

21 **Andrzej Bukowski** – prof. polonistyki i historii literatury, ur. 30.11.1911 w Starych Polaszkach (k. Starej Kiszewy), w 1948 r. w Poznaniu obronił doktorat w dziedzinie historii literatury pt. "Regionalizm kaszubski", od 1954 r. członek PZPR, późniejszy kierownik Katedry Historii Literatury oraz Zakładu Kaszuboznawczego na WSP w Gdańsku, od 1970 r., po uruchomieniu UG, kierownik Zakładu Historii Literatury i Kultury Pomorza XIX i XX wieku, współorganizator Muzeum Hymnu Polskiego w Będominie (1977-78), stanowczo sprzeciwiał się teoriiom głoszonym przez Zrzesznięców: Kaszubów uważał za Polaków, a język kaszubski za gwara polszczyzny, krytykował tłumaczenie "Zëcégò ë przigòdów Remùsa" na język polski, którego w 1964 r. dokonał działacz pomorski Lech Bądkowski (późniejszy działacz Solidarności), zmarł 14.02.1997 w Gdańsku.

22 **Friedrich Lorentz** – niemiecki slawista i historyk, ur. 18.12.1870 w Güstrow (Maklemburgia), po zdobyciu doktoratu w Lipsku przeprowadził się do Gdańska, od 1896 r. prowadził badania poświęcone kulturze i językowi Kaszubów, wraz z Izydorem Gulgowskim, założycielem skansenu we Wdzydżach, w 1907 r. w Kartuzach założył Kaszubskie Towarzystwo Ludoznawcze, wydał kilkanaście dzieł dotyczących gramatyki języka kaszubskiego i historii Kaszubów, zmarł 29.03.1937 w Sopocie, gdzie został pochowany.

zarzutem było twierdzenie, że Labuda podpisał II niemiecką listę narodową przed wstąpieniem do Wehrmachtu. Ówczesne władze Zrzeszenia Kaszubskiego uwierzyły w spreparowane przez SB dowody i 15 stycznia 1961 roku niemal jednogłośnie przyjęły uchwałę o usunięciu z organizacji A. Labudy, zawieszeniu w prawach członków J. Rompskiego i S. Bieszka oraz udzieleniu nagany J. Trepczykowi i F. Marszałkowskiemu. Uchwałę tę ZKP anulowało 7 listopada 1971 roku, czyli już po śmierci J. Rompskiego i S. Bieszka. Labuda jednak nigdy nie otrzymał oficjalnej informacji o anulowaniu uchwały i nie powrócił już do Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego. Pełna rehabilitacja działacza w tej organizacji miała miejsce dopiero w 2006 roku.

Po wydarzeniach z przełomu 1960 i 1961 roku Aleksander Labuda wycofał się z życia publicznego, dodatkowo utrudniano mu pracę nauczycielską, wielokrotnie wizytowały go Służby Bezpieczeństwa i wzywano go na przesłuchania, proponując współpracę. Labuda miał tego uniknąć przekonując funkcjonariuszy SB o swoich "*problemach z gadulstwem po spożyciu alkoholu*" i obawami przed publicznym ujawnieniem się jako potencjalny tajny współpracownik. W 1961 roku przeszedł na rentę zdrowotną, w 1964 przeprowadził się z rodziną do Karwicy (koło Lęborka) gdzie zajął się rolnictwem. W 1970 wrócił do Tłuczewa, gdzie prowadził zajęcia zastępcze dla dzieci ze zbiorczej szkoły w Lini. Lata 70-te to także powrót do pracy literackiej. Labudzie udało się wydać drukiem część pisanych przez całe życie felietonów "*Gùczów Mack gôdô*" (I tom "*Kąsk do smiéchù*" i II tom "*Zupa z krëszków*" w 1971 r., III tom "*Kùkùk*" w 1974 r. i IV tom "*Chòchòtk*" w 1979 r.), które cieszyły się wielką popularnością, a ich dystrybucją zajmował się Kiosk Ruchu. W tym czasie pracował także nad dwutomowym "*Słownikiem polsko-kaszubskim*" (wydany pośmiertnie w 1982 roku) i wierszowaną parafrazą Nowego Testamentu, "*Ewanielskô spiéwa*" (praca nieukończona). Pisywał także regularne teksty pt. "*Naji dëchë*", poświęcone kaszubskim wierzeniom, do miesięcznika Pomerania²³. W tym czasie otrzymał kilka nagród i wyróżnień, m. in. w 1977 roku największe, kaszubskie odznaczenie – **Medal Stolema**²⁴. W 1978 roku, po kilku latach starań, udało mu się odkupić budynek dawnej szkoły w Tłuczewie, gdzie spędził ostatnie 3 lata swego życia. Zmarł 24 października 1981 roku w Wejherowie, pochowany został na cmentarzu w Strzeczcu w gminie Linia, obok którego znajduje się Szkoła Podstawowa nosząca jego imię.

Życiorys opracowany 09.07.2020 przez Mateusza Titësa Meyer

23 Pomerania – miesięcznik wydawany od 1963 roku przez Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie

24 Medal Stolema – nagroda przyznawana od 1967 roku przez Klub Studencki Pomorania za wybitne osiągnięcia dla kultury kaszubskiej i na rzecz ruchu kaszubsko-pomorskiego